

ANAZARBOS MOZAIKLERİ ÜZERİNE NOTLAR

Faris DEMİR¹

Makale Bilgisi

Kavramsal Makale

DOI: 10.35379/cusosbil.906948

Makale Geçmişi:

Geliş 31.03.2021

Düzeltilme 27.04.2021

Kabul 24.04.2021

Anahtar Kelimeler:

Ovalık Kilikya,

Anazarbos,

Oppian,

Tethys,

Balık,

Mozaiik.

ÖZ

Kilikya ve ona komşu bölgelerde deniz tasvirlerine özel bir ilgi vardır. Bu ilgiyi deniz canlılarının özelliklerinin doğru tasvir edilmesi ve Kilikyalı Ozan Oppian'ın balıklar üzerine yazdığı Halieutiká adlı eseri kanıtlamaktadır. Anazarbos antik kentinde deniz canlılarının betimlendiği iki adet mozaik döşemesi bulunmaktadır. Mozaikler kentin güneybatı bölümünde yer alan villalara ait havuzların tabanlarını süslemektedir. Kentin önemli eserlerinden olan bu mozaikler Tethys Mozaığı ve Balıklar Mozaığıdır. Deniz tanrıçası Tethys, Yunan tanrıalarının hiyerarşisinde yüksek bir konuma sahiptir. Ancak daha sonraları Yunan ve Roma sanatında denizin kişileştirilmesi olarak anılacaktır. Deniz Tanrıçası genellikle denizden çıplak omuzlu olarak yükselen, sağ omzuna karşı bir açıda duran altın bir dümen ile tasvir edilmiştir. Kanatlı bir deniz tanrıçası olan Tethys figürünün Anazarbos kentinde farklı tarzda verilmesi, balıkların büyük boyutlu olarak tasvir edilmesi klasik ikonografi için önemlidir. Anazarbos mozaiklerinin tarzı Klasik Natüralizm'in belirli özelliklerini korumaktadır. Bu makalede Anazarbos Tethys Mozaığı ve Balıklar Mozaığı tanıtılarak, stil kritiği ile mozaik sanatındaki yeri belirlenmeye çalışılmıştır.

NOTES ON THE ANAZARBOS MOSAICS

Article Info

Conceptual Article

DOI: 10.35379/cusosbil.906948

Article History:

Received 31.03.2021

Revised 27.04.2021

Accepted 24.04.2021

Keywords:

Cilicia Pedias,

Anazarbos,

Oppian,

Tethys,

Fish,

Mosaic.

ABSTRACT

There is a special interest in sea depictions in Cilicia and neighboring regions. This interest is evidenced by the correct depiction of the characteristics of the sea creatures and the work Halieutiká written about fish by the Cilician poet Oppian. In the ancient city of Anazarbos, there are two mosaic floors depicting sea creatures. Mosaics decorate the floors of the pools belonging to a villa in the southwestern part of the city. These mosaics, one of the important works of the city, depict Tethys and fish. The sea goddess Tethys occupied a high state in the hierarchy of the Greek gods. In later Greek and Roman art, however, she was referred to as the personification of the sea. Sea goddess is often depicted rising bare shoulders from the sea with a golden rudder leaning at an angle to her right shoulder. It is of importance for the classical iconography, to give figure of Tethys, a winged sea goddess, in the city of Anazarbos in a different style, and to depict the fish in large size. In its style the Anazarbos mosaics retain certain features of classical naturalism. In this article, Anazarbos Tethys mosaic and fish mosaic are presented and their state in mosaic art is tried to be determined by style criticism.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, farisdemir@osmaniye.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8370-4350.

Alıntılanak için/Cite as: Demir, F. (2021), Anazarbos Mozaikleri Üzerine Notlar, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 30 (1), 175-182.

GİRİŞ

Ovalık Kilikya'nın önemli kentlerinden biri olan Anazarbos'ta deniz tasvirlerinin betimlendiği iki adet mozaik döşemesi bulunmaktadır. 1961 yılında Balıklar Mozaïği, 1963 yılında Tethys Mozaïği açığa çıkarılmıştır. Bu figürlü mozaikler Adana Arkeoloji Müzesi Müdürü M. Hadi Altay (1968, s. 49-54) tarafından incelenmiş ve bir ön rapor hazırlanmış, Ludwig Budde (1972, s. 83-94) tarafından belgelenecek yayımlanmış ve birkaç yayında da bahsedilmiştir (Balty 1981, s. 407; Tülek 2004, s. 56-65; Eraslan 2015, s. 4-5). Kilikya mozaiklerinin büyük bir bölümü stil kritiği yolu ile tarihlendiği için kronolojik sorunlar bulunmaktadır. Bu makalede Anazarbos mozaikleri tanıtılmış olup detaylı stil kritiği ile mozaik sanatındaki yeri belirlenmeye çalışılmıştır.

Mozaikler kentin güneyinde yer alan villalara ait havuzların tabanlarını süslemektedir (Şekil 1). Kentin önemli eserlerinden olan mozaikler canlı renkleri ve doğal yapıda verilen figürleri ile dikkat çekmektedir. Uzun yıllar buluntu yerinde sergilenen mozaikler tahribata uğramış, 2015 yılında Adana Arkeoloji Müzesi'ne taşınmıştır.



Şekil 1. Anazarbos Kent Planı ve Mozaiklerin Konumu.

Kilikya ve çevresinde deniz tasvirlerine özel bir ilgi vardır. Çeşitli balık ve deniz canlıları türlerinin doğal biçimde betimlenmesi bu ilgiyi kanıtlamaktadır (Budde 1972, s. 83). Balıkların önemli özelliklerinin bilinmesinde ve ilginin artmasında Oppian'ın katkısı büyük olmalıdır. Oppian, M.S. 2. yüzyılda yaşamış Kilikyalı bir ozandır ve doğum yeri Kilikya sahilindeki Korykos olarak bilinmektedir. Otobiyografisinde babasının sürgüne gönderildiği yılları anlattığı bölümde memleketini Anazarbos olarak belirtmektedir (Budde, 1972, s. 84). Oppian, Marcus Aurelius (M.S. 161-180) döneminde tanınmaya başlanmıştır. Anonim bir biyografiye göre (Burrell, 2004, s. 220), Marcus Aurelius ile müşterek imparator olan Lucius Verus kenti ziyaret ettiğinde kendisine saygı duymayı ihmal eden Oppian'ın babasını Malta'ya sürer. Sürgünde babasına eşlik eden Oppian, Lucius Verus'un (M.S. 169) ölümünden sonra M.S. 172'de Roma'yı ziyaret eder ve şiirlerini imparatora sunar. Çok memnun olan Marcus Aurelius her satır için bir parça altın verir ve babasını affeder. Oppian daha sonra kendi memleketine döner, ancak kısa bir süre sonra otuz yaşlarında vebadan ölür. Sevenleri genç bir dâhinin erken ölümüne ağıtlar yakar ve onuruna yazıtlı bir heykel diktirirler. Didaktik şiirler ile balıklar ve balıkçılık üzerine yazdığı beş kitaptan oluşan Halieutiká adlı eseri ünlüdür. Bu öğretici şiirlerinden günümüze yaklaşık 3500 dize ulaşmıştır (Oppian of Cilicia, Halieutiká I).

Tethys Mozaïği

Tethys Mozaïği, antik kent surlarının hemen batısında yer alan bir villanın banyosuna ait havuz tabanını süslemektedir. Dikdörtgen havuz 3.27 x 2.25 m boyutlarında olup tuğla duvarları 55 cm yüksekliğe kadar korunmuştur. Havuzun kuzeydoğu köşesinde bir kapı açıklığı, kuzeybatı köşesinde bir sütun tamburu bulunmaktadır. Mozaik döşemesi havuz tabanına uyumlu olarak dikdörtgen formda tasarlanmış olup geometrik bordürlerden oluşan kalın bir çerçeve ve figürlü bir emblemadan oluşmaktadır (Şekil 2-3).



Şekil 2. Anazarbos Tethys mozaïği.

Mozaik döşemesi en dışta beyaz düz bir bant ile başlamaktadır. Dikdörtgen alanı siyah zemin üzerine çok renkli ve üç boyutlu geometrik motiflerden oluşan 49 cm genişliğinde kalın bir bordür çevrelemektedir. Mozaïge derinlik kazandıran bu bordürde haç şekilli meander tüm alanı dolanmaktadır. Bu haç şekilli meander bordürünün benzer örnekleri M.S. 2. ve M.S. 3. yüzyıla tarihlenen Antiocheia Atrium Evi Paris'in Hakemliğı (Levi 1947, pl. 1b) ve Menander Evi Narkissos (Levi 1947, pl. 45a; Campbell, 1940, fig. 3), Alexandretta (İskenderun) yakınındaki Myriandos Okeanos ve Tethys (Cimok, 2000, s. 20), Zeugma Akrotos ve Euphrosyne, Pasiphae ve Daidalos (Uysal ve Bulgan, 2016, s. 20, 76) mozaiklerinde görülmektedir. Simetrik olarak verilen bu motifler uzun kenarlarda üç gamalı haç arasında iki dikdörtgen, kısa kenarlarda iki gamalı haç arasında bir dikdörtgen ve köşelerde birer adet kare motifleri şeklinde düzenlenmiştir. Dikdörtgenlerin iç kısmı uzun kenarlarda elmas içlerinde rozet ve baklava dilimi, kısa kenarlarda ise pelta motifleri ile süslenmiştir. Pelta motifinin benzer örnekleri ise M.S. 2. ve M.S. 3. yüzyıla tarihlenen Antiocheia Dionysos ve Ariadne Evi 1 nolu oda (Levi, 1947, pl. 27a), Zeugma Tanrıça Gaia (Uysal ve Bulgan, 2016, s. 68) mozaiklerinde görülmektedir. Karelerin iç kısmı rozet, kare prizma ve daireler ile süslenmiştir. Bu bordürün devamında 6.5 cm genişliğinde beyaz bir bant, 10 cm genişliğinde siyah zemin üzerine çok renkli ve üç boyutlu kıvrımlı kurdele motifi, 3.3 cm genişliğinde beyaz ince bir bant ve 2 cm genişliğinde kırmızı ince bir bant bulunmaktadır. Bordür süslemelerinde tesseralar 0.9 ile 1.3 cm boyutlarında olup 1 dm² alanda yaklaşık 60 adet tessera kullanılmıştır. Bordürlerde kırmızı, pembe, kahverengi, sarı, gri, beyaz ve siyah renkte mermer ve cam tesseralar kullanılmıştır.

Kompozisyonun merkezinde deniz tanrıçası Tethys, sağında altından gemi dümeni, solunda deniz ejderhası ketos, iki yanda olta ile balık avlayan birer eros ve alt kısımda balıklar bulunmaktadır (Şekil 3). Beyaz bir arka plan üzerinde verilen kompozisyonda deniz açık mavi, beyaz ve yeşilin tonları ile verilmiştir. Tethys, Roma Dönemi mozaik sanatında bir tanrıça ve eş olarak Okeanos ile birlikte ya da denizin kişileştirilmesi olarak tek başına tasvir edilmiştir. Wages (1986, s. 124-126) Tethys kimliğinin M.S. 3. yüzyılın sonlarına tarihlenen Garni Mozaïği ile Thalassa'ya dönüşmeye başladığını, M.S. 3. ve M.S. 4. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenen Antiocheia F Hamamı, Anazarbos, Shahba ve Venosa Mozaikleri ile Thalassa ikonografisinin belirli özelliklerini paylaştığını, M.S. 5. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenen Yakto Mozaïği ile tamamen Thalassa ikonografisine dönüştüğünü önermiştir. Ancak tüm bu dönemlerde Thalassa ikonografisi bilinmektedir. Bu nedenle Tethys figürlerinin Okeanos olmadan büst şeklinde verilmesi ve androjen görünüm kazanması tanrıçanın rolünün değiştiğini ve denizin kişileştirilmesi olarak tasvir edildiğini göstermektedir. Bu kompozisyonda çıplak omuzlu olarak denizden yükselen tanrıça, sağ omzuna diyagonal olarak yaslanmış altından bir gemi dümeni ile tasvir edilmiştir. Gemi dümeni aslında eşi Okeanos'un simgesi olup Tethys tek başına tasvir edildiğinde destekleyici bir özellik olarak verilmektedir. Gemi dümeni ve ketos, tanrıçanın önünde verilerek derinlik kazandırılmıştır.

Deniz tanrıçası dalgın bir hava ile başını hafifçe sola doğru çevirmiş, göz hizasına kadar kıvrılarak yükselen ketos ile bakışmaktadır. Ketos ağzını açarak saldırgan biçimde tasvir edilirken tanrıça oldukça sakin verilmiştir. Tanrıça, klasik geleneğin belirgin özellikleri ve düz burnu ile güçlü bir kadın olarak gösterilmiştir. Dolgun oval yüz yapısı ve güçlü boyun yapısı figürün androjen bir görünüm kazanmasına neden olmuştur. Uzun saçlar dikkate alınmazsa figürün yüzü bir erkek ya da kadın olabilir. Tanrıçanın androjen görünümü M.S. 4. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenen Shahba-Philippopolis Tethys Mozaïği'nde de (Balty, 1981, s. 410; Wages, 1986, s. 122-127) görülmektedir. Tanrıçanın bu görünümü denizin kişileştirilmesi olarak temsil edildiğini göstermektedir. Bukleler halinde verilen koyu dalgalı saçları omuzlarına düşmekte ve başının üzerinde bukle şeklinde verilen kanatlar yanlara doğru açılmaktadır. Saçlarda kahverenginin tonları ve siyah tesselalar, kanatlarda kahverenginin tonları, sarı ve koyu mavi tesselalar kullanılmıştır. Saçlarının arasından sağ kulağı görülebilmektedir. Kaşlar ve göz çukuru siyah ve kahverengi, gözler ise mavi ve yeşil renkte, burun ve ağız kahverengi tesselalar ile belirtilmiştir. Beyaz oval yüzde yanaklar, burun, ağız ve çene pembe, çenenin alt kısmı kahverengi, boyun sarı, omuzlar ise pembe renkli tesselalar ile gölgelendirilmiştir.



Şekil 3. Anazarbos Tethys Mozaïği (Budde, 1972, Abb. 82 ve 85'ten tamamlanmıştır).

Deniz tanrıçasının her iki yanındaki eros figürleri kompozisyonu tamamlamaktadır. Tanrıçanın solunda yer alan eros kanatları açık biçimde denizin kıyısında bir kaya üzerine oturmakta, başında sivri uçlu balıkçı şapkası bulunmaktadır. Kanatları, şapkası ve giysisinde mavi ve koyu mavi cam tesselalar kullanılmıştır. Sol kolunda bir balıkçı sepeti bulunmakta olup sağ elinde yay şeklinde gerilmiş bir olta kamışı tutmaktadır. Eros yakaladığı balığı çekmek gayesiyle dikkatlice öne doğru eğilmiştir. Kayalar üzerindeki gölgeler siyah tesselalar ile belirtilmiş olup erosun önünde yer alan kayanın üzerinde kabuklu bir karides tasvir edilmiştir. Karides tasvirinin benzer örnekleri Antiocheia Takvim Evi Okeanos ve Tethys (Campbell, 1938, s. 209, fig. 5; Levi, 1947, fig. 12, pl. 6) Menander Evi Okeanos ve Tethys (Levi, 1947, pl. 159), DH 35-U 2 nolu ev (Levi, 1947, 50a) ve Zeugma Poseidon (Uysal ve Bulgan, 2016, s. 80-81) mozaiklerinde görülmektedir. Oturduğu kayanın altında gölgeleri ile verilmiş iki balık bulunmaktadır.

Tanrıçanın sağında yer alan eros yunus üzerinde çıplak olarak betimlenmiştir. Koruma önlemlerinin yetersiz olması ve ilgisizlik nedeniyle erosun başı, sağ kolu, sağ kanadı, yunusun kuyruğu, gemi dümeninin üst bölümü ve bordürün bir bölümü tahrip olmuştur. Kanatları her iki yana açık olan eros sol elinde yunusa bağlanmış olan dizginlerin ipini, yukarı doğru kaldırdığı sağ elinde ise kırbaç ya da olta kamışı tutmaktadır. Erosun yüzü ve bedeni doğasına uygun olarak dolgun verilmiştir. Yunus gemi dümeninin sağındaki eğimli boşluğu dolduracak biçimde baş aşağı diyagonal olarak yerleştirilmiş ve büyük işlenmiştir. Gölgesi ile birlikte verilen yunus ağzı açık olarak tasvir edilmiş olup beyaz sivri dişleri görülmektedir. Erosun kanatlarında ve yunusta yer yer mavi, yeşil ve sarı tonlarında cam tesselalar kullanılmıştır. Kilikya ve komşu yerlerde bulunan mozaiklerde balık avlayan eros tasvirleri oldukça yaygındır. Bir kaya üzerinde ve/veya yunus üzerinde balık avlayan eros tasvirleri Aigeai, Myriandos, Antiocheia ve Zeugma mozaiklerinde, Anazarbos tiyatrosunun üzerindeki alanda bir kabartmada (Gough, 1952, s. 102) ve Flaviopolis kentinde bulunan bir heykelde görülmektedir.

Yunusun altındaki bölümde turna balığına sarılmış bir yılan tasvir edilmiştir. Ağzı açık olarak verilen yılan başını yukarı doğru kaldırarak deniz tanrıçasına doğru bakmaktadır. Turna balığına sarılmış yılan tasvirleri Antiocheia ve Zeugma mozaiklerinde de görülmektedir. Bu tasvirin antik dönemdeki hikâyesi Kilikyalı Oppian tarafından aktarılmıştır (Oppian of Cilicia, Halieutiká I, 554-580). Bu hikâyeye göre balığa sarılmış yılan tasviri

ölümcül bir aşkı simgelemektedir. Hikâyede yılan, müren balığı ile birleşmek için deniz kıyısına gider ve dişlerinin arasındaki zehri kaya oyuklarından birine çıkarır. Sonra geldiğini haber vermek için tıslayarak çiftleşme çağrısını yapar. Cezbedici çağrıyı duyan müren balığı oktan daha hızlı kıyıya ulaşır. Birleşmeye istekli iki sevgili birbirine sarılarak kucaklaşırlar. Birleşmeden sonra müren balığı denizdeki yuvasına, yılan da bıraktığı zehrini almak için kaya oyuğuna geri döner. Ancak sel suları kaya oyuğunu yıkamış, zehir kaybolmuştur. Savunmasız kalan yılan mahcubiyet duyarak kayanın üzerinde hayatını kaybeder. Hikâyenin muhtemelen başka bir versiyonu olan bu kompozisyonda müren balığı yerine turna balığı betimlenmiştir. Balık mavi ve yeşilin tonlarında, yılan ise kahverengi ve sarı tonlarında verilmiş olup siyah renkle gölgelendirilmiştir. Turna balığı ve yılanın yer yer mavi, yeşil ve sarı renkli cam tesseralar kullanılmıştır. Cam tesseralar kompozisyonun genelini kapsayacak şekilde tüm figürlerde kullanılmış, böylece camın ısıltısı kompozisyon boyunca dağıtılmış, dekoratif ve canlı bir sahne oluşturma eğilimi ön plana çıkmıştır. Mozaik emblemasında tesseralar 0.4 ile 1 cm boyutlarında olup 1 dm2 alanda yaklaşık 180 tessera kullanılmıştır.

Tethys tasvirleri M.S. 2. ve 5. yüzyılları arasında Antiocheia (Levi, 1947, pl. 6a-b, 50a, 157b, 159b, 163; Budde, 1972, 85-86, Abb. 210-216; Wages, 1986, 119-128), Myriandos (Balty, 1981, s. 408; Wages, 1986, s. 127; Cimok, 2000, s. 20), Zeugma (Önal, 2002, s. 35-38; Uysal-Bulgan, 2016, s. 79-81), Tarsus ve Shahba-Philippopolis (Balty, 1981, s. 410; Wages, 1986, s. 122) mozaiklerinde görülmektedir. Genelde hamam ve banyo yapılarında karşılaştığımız bu betimlemelerin büyük bir çoğunluğu stil kritiği yoluyla M.S. 2. ve 3. yüzyıla tarihlenmiştir. En eski Tethys mozaığı, Antiocheia Takvim Evi'nde bulunmuş olup arkeolojik kanıtlarla M.S. 115 depreminden hemen sonraya tarihlendirilmiştir (Campbell, 1938, s. 209, fig. 5; Levi, 1947, s. 36-39, fig. 12, pl. 6; Wages, 1986, s. 120; Campbell, 1988, s. 61). Kompozisyonda balıklarla dolu mavi-yeşil denizin içinde yarı çıplak Okeanos ve Tethys yaslanarak oturmaktadır. Antiocheia Takvim Evi Mozaığı'nın tarzı genel olarak Klasik Natüralizm'in etkilerini yansıtmaktadır (Dorigo, 1971, s. 56-58; Wages, 1986, s. 120). Kompozisyonun tüm alanını dolduran deniz ve rastgele yerleştirilen balıklar gölgeleri ile birlikte gerçekçi yapıda tasvir edilmişlerdir. Gölgeler soldaki tek bir ışık kaynağından oluşmakta, kompozisyona derinlik ve üç boyutluluk kazandırmaktadır. Havuzun suyla dolu olduğu göz önünde tutulursa kompozisyonun sunduğu manzara eşsiz olmalıdır. Anazarbos Tethys Mozaığı'nda Klasik Natüralizm'in etkileri olan doğal yapı ve gölgeler ile derinlik kazandırma özellikleri görülmektedir. Bu özellikler Antiocheia Takvim Evi Mozaığı'ndeki ayrıntılı doğal yapıya göre basitleştirilmiş ve sadedir.

Anazarbos Tethys Mozaığı'nın figürlerinde görülen natüralist yapının bozulma belirtileri M.S. 3. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Antiocheia Menander Evi 17 nolu odada bulunan Okeanos ve Tethys Mozaığı (Levi, 1947, s. 214-215; Balty, 1981, s. 392; Budde, 1972, s. 85; Cimok, 2000, s. 187) ile tarz olarak benzerdir. Beyaz bir arka planda verilen kompozisyonun merkezinde bir deniz parçasından omuz hizasına kadar yükselen tanrı ve tanrıça, karşılıklı köşelerde balık avlayan dört eros, geriye kalan boşluk alanlarda simetrik olarak yerleştirilmiş balıklar bulunmaktadır. Bu mozaik Antiocheia Takvim Evi Mozaığı ile karşılaştırıldığında figürler ve ortamları arasındaki doğal ilişki dağılımı ve simetri ön plana çıkmış, kompozisyonu kaplayan mavi deniz yalnızca tanrı ve tanrıçanın altında koyu ve açık renklerle verilmiş, figürlerde gerçekçi yapı kaybolmaya, ayrıntılar basitleştirilerek şematize olmaya başlamış ve gölgelerde birden fazla ışık kaynağı kullanılmıştır. Ayrıntıların kaybolmasına neden olan soyutlama eğilimi ve doğal yapıdan şematize olmaya doğru değişen tarzın son evresine yerleştirilen M.S. 5. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenen Antiocheia Yakto kompleksinde bulunan deniz tanrıçası Thalassa Mozaığı bu stil gelişimini desteklemektedir (Campbell, 1934, s. 202-203, fig. 2; Levi, 1947, s. 323-326, pl. 75, 76a; Budde, 1972, Abb. 215).

Anazarbos Tethys Mozaığı, Antiocheia Menander Evi Okeanos ve Tethys Mozaığı (Levi, 1947, s. 214-215, fig. 26, pl. 159b) ile karşılaştırıldığında figürler ve ortamları arasındaki doğal ilişki kısmen yansıtılmış olup rastgele yerleştirilen balıklar tek ışık kaynağından oluşan gölgeleri ile birlikte daha gerçekçi verilmiş, deniz daha fazla alana yayılmış, figürlerde ayrıntılar daha geniş ton aralığı ile daha plastik ve daha doğal işlenmiştir. Menander Evi mozaığında düzenlilik, basitlik, soyutlama ve keskin renk tonlaması ile şematize olma eğilimi daha fazladır. Özellikle başın geniş ve ağır şekli, yanaklarda elmacık kemiğinin (Wages, 1986, s. 123) ve çenenin kavis yapmadan şematik olarak verilmesi, kaşların garip şekli, keskin renk tonlaması ile boyun ve omuzdaki ayrıntıların kaybolması, saçın düzensiz ve saçaklı verilmesi doğal yapıdan uzaklaştırmaktadır. Bu mozaiklerin emblemaları şaşırtıcı bir şekilde aynı tasarımda iki düz bant ve siyah zemin üzerine çok renkli ve üç boyutlu kıvrımlı kurdele motifli bordürü ile çevrelenmiştir. Antiocheia Takvim Evi Mozaığı bordüründe siyah zemin üzerine yumuşak renk tonlaması ile verilen kurdele motifli bu iki mozaikte sadeleştirilerek keskin renk tonlaması ile verilmiştir. Anazarbos Tethys Mozaığında üç renk tonlaması ile verilen kurdele motifli, Menander Evi Mozaığında daha da sadeleştirilerek ikiye indirgenmiştir. M.S. 3. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenen Zeugma

Aphrodite'nin Doğuşu Mozaïği (Uysal-Bulgan, 2016, s. 96-97) bordüründe yer alan siyah zemin üzerine çok renkli ve üç boyutlu kurdele motifinde de üç renk tonlaması görülmektedir. Sonuç olarak Anazarbos Tethys Mozaïği Menander Evi Okeanos ve Tethys Mozaïği evresinin biraz öncesine ait olmalıdır.

Kilikya mozaiklerinin kronolojisi için Tarsus Tethys Mozaïği'nin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu mozaik kompozisyonunda beyaz bir arka plan üzerinde deniz canlıları ve büst şeklinde Tethys figürü tasvir edilmiştir. Tanrıçanın etrafına gelişigüzel yerleştirilen balıkların gölgeleri verilmemiştir. Tethys, geniş ve dolgun bir yüze sahip, kalın boyunlu ve geniş omuzlu şişman bir kadın olarak tasvir edilmiştir. Tarsus Tethys Mozaïği bu özellikleriyle Konstantin Rönesansı'nın karakteristik özelliklerini taşıyan ve M.S. 4. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenen Şahba-Philipopolis Tethys Mozaïği (Balty, 1995, 65, pl. 10; Wages, 1986, s. 122) ile benzer özellikler göstermektedir.

Budde (1972, 84-86), Anazarbos Tethys Mozaïği'ni M.S. 235-312 tarihleri arasındaki Antiocheia mozaik grubuna, Balty (1981, s. 407) M.S. 3. yüzyılın sonlarına tarihlendirmektedir. Bu mozaik döşemesinin yukarıda anlatılan stil gelişimi ve Anazarbos kentinin tahribata uğradığı M.S. 260 yılı (Burrel, 2004, s. 233) göz önünde bulundurularak M.S. 3. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilmesi daha uygun olacaktır.

Balıklar Mozaïği

Balıklar Mozaïği, Tethys Mozaïği'nin hemen batısında yer alan bir villanın piscina zeminini süslemektedir. Balık havuzu 10.70 x 3.50 m ölçülerinde olup duvar yüksekliği 1.00 m yüksekliğe kadar korunmuştur. Mozaiklerin 3.27 x 2.25 m boyutlarındaki küçük bir kısmı günümüze ulaşmıştır (Şekil 4). Mozaik panosunda deniz ve deniz hayatının tasvir edilmesinde kullanılan yunuslar, yayın balığı, levrek, kefal, sazan, çipura, mezgıt, orfoz, barbel (bıyıklı balık), pilot balığı, barakuda, ahtapot, midye, denizanası, karides, mürekkep balığı, kalamar ve kabuklu türünden yaklaşık 18 adet deniz canlısı ve tatlı su balıkları betimlenmiştir. Balıkların büyüklüğü 40 cm ile 1.00 m arasında değişmektedir. Bu mozaik kompozisyonu denizi ve deniz hayatını tasvir etmekle birlikte deniz canlıları türlerinin yer aldığı modellerin beyaz zeminli mozaik üzerine aktarılması olarak da yorumlanabilir. Mozaikte kırmızı, turuncu, pembe, kahverengi, yeşil, sarı, gri, siyah ve beyaz renkte kireçtaşı tesseralar kullanılmış olup 0.6 ile 1 cm boyutlarındadır.



Şekil 4. Anazarbos Balıklar Mozaïği (Budde, 1972, fig.74).

Mozaik panosu sarı zemin üzerine kırmızı testere motifi ve tek sıra siyah, iki sıra kahverengi tesseralardan oluşan düz bantlar ile çerçeve içine alınmıştır. Balıklar ve deniz canlıları herhangi bir manzara görüntüsü olmadan beyaz bir arka plan üzerinde verilmiştir. Çeşitli boylarda ve hareket hâlinde verilen deniz canlıları mozaik panosuna herhangi bir ilişki olmadan rastgele yerleştirilmiştir. Bu durum kompozisyonun çok yönlü olmasını ve her yönden görülebilmesini sağlamıştır. Gölgelemleri ile birlikte verilen balıkların serbest hareketliliği ve salınımları doğaldır. Balıkların orantısız betimlenmesi ve tatlı su balıklarına da yer verilmesi figürlerin model tasarımlardan rastgele seçildiğini ve atölyede hazırlanıp mozaik emblemasına yerleştirildiğini göstermektedir. Balıklar ve deniz canlıları doğallıktan biraz uzaklaşmış olmakla birlikte rahatlıkla tanınabilmektedir. Stilize Yunus figürleri antik tasvirlerde olduğu gibi üç parçalı kuyruk yüzgeci ile verilmiştir (Budde, 1972, s. 83). Yunus figürlerinde görülen belirgin işleniş farklılıkları mozaik panosunda birden çok mozaik ustasının görev aldığını göstermektedir.

Klasik Natüralizm'in belirli özelliklerinin izlenebildiği mozaik kompozisyonunda beyaz bir arka plan üzerinde betimlenen balıkların hareket hâlinde gölgelemleri ile birlikte verilmeleri, rastgele yerleştirilmeleri ile kısmen derinlik verilmeye çalışılması arkeolojik kanıtlarla M.S. 3. yüzyıla tarihlenen Antiocheia Psyches Tekne Evi Balıklar Mozaığı ile stil açısından benzemektedir (Levi, 1947, pl. 183a; Budde, 1972, Abb. 207). M.S. 2. ve 3. yüzyıla tarihlenen Antiocheia Polyphemus Evi, DH 35-Y 2 nolu Ev, 26-0/P Evi 1 nolu oda, Kırmızı Döşeme Evi 4 nolu oda mozaikleri beyaz bir arka plan üzerinde betimlenen hareket hâlindeki balıklar rastgele yerleştirilmiş olup gölgelemleri bulunmamaktadır (Levi, 1947, pl. 3c, 182b, 183b; Budde, 1972, Abb. 206-209). Balıklar ve deniz canlıları Antiocheia mozaiklerinde sıkışık, Anazarbos mozaığında ise daha geniş aralıklı ve dağınık verilmiştir. Anazarbos mozaığındaki balıkların hareketi ve salınımı Antiocheia mozaiklerine göre daha doğal ve daha canlıdır. Anazarbos Balıklar Mozaığı, Tethys Mozaığından hemen sonraya M.S. 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmelidir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kilikya ve Kuzey Suriye mozaikleri M.S. 2. yüzyılda Klasik Natüralizm'in etkisinde yapılmış olup, bu etkiler M.S. 3. yüzyılda bozulmaya başlamış, M.S. 4. yüzyılda ise tamamen kaybolarak Konstantin Rönesansı'nın etkisine girmiştir. Anazarbos mozaikleri bu stil gelişiminde Klasik Natüralizm'in belirli özelliklerini taşımakta olup sadelik, soyutlama ve keskin renk tonlaması ile şematize olma eğilimindedir ve Konstantin Rönesansı'nın özelliklerini göstermemektedir. Anazarbos mozaikleri muhtemelen aynı sanat okuluna ait olan Antiocheia mozaikleri ile benzer tarzda verilmiştir.

Tethys figürlerinin gemi dümeni taşıması ve androjen görünüm kazanması, tanrıçanın rolünün değiştiğini ve denizin kişileştirilmesi olarak kullanıldığını göstermektedir. Mitolojik kompozisyonlarda merkezde Poseidon, Amphitrite, Okeanos, Tethys, Thalassa gibi deniz tanrıları ve tanrıçaları, çevrelerinde ise deniz canlıları betimlenmiştir. Bu kompozisyonlarda balık avlayan eros, hippokampos, triton ve ketos gibi mitolojik yaratıklar yer alabilmektedir. Mozaikler üzerinde betimlenen deniz ve deniz canlıları tasvirleri, Akdeniz'in zengin balık türlerine ışık tutmaktadır.

KAYNAKLAR

Altay, H. (1968). Anavarza Mozaikleri hakkında ön rapor. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 15-2, 49-54.

Balty, J. (1981). La mosaïque antique au Proche-Orient. *Aufstieg und Niedergang Der Römischen Welt* 12.2, 348-427.

Balty, J. (1995). *Mosaïques Antiques du Proche-Orient: chronologie, iconographie, Interprétation*. Paris.

Budde, L. (1972). *Antike Mosaiken in Kilikien*. Vol. 2, Recklinghausen: Aurel Bongers.

Burrell, B. (2004). *Neokoroi, Greek Cities and Roman Emperors*. Leiden, Boston: Brill.

Campbell, WA (1934). Excavations at Antioch-On-The-Orontes. *American Journal of Archaeology*, 38/2, 201-206.

- Campbell, WA (1938). The Fourth and Fifth Seasons of Excavation at Antioch-on-the-Orontes: 1935-1936. *American Journal of Archaeology*, 42/2, 205-217.
- Campbell, WA (1940). The Sixth Season of Excavation at Antioch-on-the-Orontes: 1937. *American Journal of Archaeology*, 44/4, 417-427.
- Campbell, SD (1988). *The Mosaics of Antioch, The Corpus of Mosaics Pavements in Turkey*. Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies.
- Cimok, F. (2000). *Corpus of Antioch Mosaics*. İstanbul.
- Dorigo, W. (1971). *Late Roman Painting*. Praeger Publishers.
- Eraslan, Ş. (2015). Tethys and Thalassa in Mosaic Art, *Art-Sanat* 4, 1-13.
- Gough, M. (1952) Anazarbus. *Anatolian Studies*, Vol. 2, 85-150.
- Levi, D. (1947). *Antioch Mosaic Pavements*. Vols. I, II. Princeton.
- Oppian of Cilicia, *Halieutiká I*. 554-580, Çeviri: A. W. Mair (London, 1928).
- Önal, M. (2002). *Mosaics of Zeugma*. A Turizm Yayınları.
- Tülek, F. (2004). *Late Roman and Early Byzantine Floor Mosaics in Cilicia*. PhD thesis, University of Illinois at Urbana-Champaign.
- Uysal, T., Bulgan, F. (2016). *Gaziantep Zeugma Mozaik Müzesi*. İstanbul, 79-82.
- Wages, SM (1986). A Note on the Dumbarton Oaks Tethys Mosaic. *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 40, 119-128.